

DISCURS DE QUIM MONZÓ EN LA INAUGURACIÓ DE LA FIRA DEL LLIBRE DE FRANKFURT

9 d'octubre de 2007

Com que de discursos no n'he fet mai (i no sé si en sabria) els explicaré un conte. El conte va d'un escriptor (un escriptor que sempre parla molt de pressa) a qui, un dia, li proposen de fer el protocol·lari discurs inicial de la Fira del Llibre de Frankfurt.

Això passa l'any que la cultura catalana n'és la convidada. Un any que pot ser, per exemple, el 2007. Abans d'acceptar l'encàrrec, l'escriptor en qüestió —català i, per tant, gat escaldat— dubta. Pensa: “I ara ¿què faig? ¿Accepto la invitació? ¿No l'accepto? ¿La declino amb alguna excusa amable? Si l'accepto, ¿què en pensarà la gent? Si no l'accepto, ¿què en pensarà també la gent?”

No sé com van les coses a d'altres països, però els asseguro que al meu la gent té tendència a pensar moltes coses, i a treure moltes conclusions. Si un dia expliques que, quan vas a cal sastre, l'home, mentre et pren les mides, pregunta: “¿Cap a quina banda carrega vostè?”, i tu contestes que carregues cap a la dreta (o que carregues cap a l'esquerra), la gent treu conclusions. Si vas a la fruiteria i demanes pomes treu conclusions. Si demanes taronges també en treu.

Facis una cosa o facis l'altra —carreguis cap a la dreta o cap a l'esquerra, compris pomes o taronges— la gent té un alt nivell de clarividència. La gent és molt perspicaç i sempre dedueix coses, fins i tot ciutats que no són a cap mapa. Si fas un pas endavant, malament per no haver-te quedat quiet. Si et quedes quiet, malament per no haver avançat.

Però passa que l'escriptor en qüestió creu que no ha de demanar perdó a ningú per sentir-se part de la cultura que aquell any han convidat a Frankfurt; de manera que decideix acceptar. És evident que no l'hi proposaran pas —fer el protocol·lari discurs inicial— l'any que la cultura convidada a la Fira de Frankfurt sigui la turca, la vietnemesa o la n'gndunga. Així, doncs, diu que sí, que el farà, i tot seguit s'asseu a una taula, agafa un bolígraf i una llibreta i comença a rumiar què hi ha de dir.

Una mica, se sent perplex. Al llarg dels temps, la bonança de la història no ha estat al costat de la literatura catalana. Les llengües i les literatures no haurien de rebre mai el càstig de les estratègies geopolítiques, però el reben, i ben fort. Per això el sorprèn que un muntatge com aquest —la Fira de Frankfurt, dedicada a la gran glòria de la indústria editorial— hagi decidit convidar una cultura amb una literatura desestructurada, repartida entre diversos Estats en cap dels quals és llengua realment oficial (encara que n'hi hagi un i mig que ho proclamïn sempre i quan aquesta proclamació no molesti els turistes, els esquiadors o els repartidors de butà).

Per això té dubtes a propòsit de la invitació a Frankfurt. ¿De cop i volta el món s'ha tornat magnànim amb ells, quan n'hi ha tants que els volen perpètuament perifèrics? Recorda, a més, que, en un altre muntatge literari

—més nòrdic i bastant més pompós—, ara fa poc més d'un segle (el 1904) el jurat del premi Nobel de literatura va premiar Frederic Mistral. Frederic Mistral no era català. Era occità. Però la referència serveix —no sols perquè alguns catalans i alguns occitans se senten a prop— sinó perquè el premi va molestar tant els puristes de la Nació-Estat (“Soyez propre, parlez français!”) que —mai més a la vida— cap literatura sense Estat ha tornat a tenir un premi Nobel.

A més de la sensació de perplexitat, el personatge del nostre conte té una sensació de justícia. Potser “justícia” no és la paraula exacta. Alguna cosa semblant. Tot i que —com s’ha dit— als catalans els avatars polítics ens han anat d’una manera que no convida a gaire alegries, la literatura catalana és, clarament, una de les pedres fundacionals de la cultura europea. Cap literatura sense Estat d’aquesta Europa (que ara diuen que construïm entre tots), no ha estat ni és tan sòlida, tan dúctil i tan continuada.

¿Ha d’explicar tot això, en el discurs? Potser podria començar dient que la potència inicial que va fer que la literatura catalana tingués lloc preferent a Europa durant l’Edat Mitjana neix de Ramon Llull (Raymundus Lullus, Raimundo Lulio, Raymond Llull, Raymond Lully: com els agradi més). Ramon Llull era filòsof, narrador i poeta. Era mallorquí, d’aquesta Mallorca avui esdevinguda un ‘Bundesland’ geriàtricoturístic alemany. Nascut molt abans que els ‘tour operators’, els avions de baix cost i la ‘balearització’ dictessin les normes de vida d’aquelles costes, centennis abans de l’arribada de Boris Becker i de Claudia Schiffer, en ple segle XIII Ramon Llull va estructurar una llengua travada i rigorosa, la mateixa llengua en la que, de manera vibrant i corrompuda, encara parlem i escrivim ara.

Però l'escriptor té altres dubtes. Ja que ha de parlar a Frankfurt, ¿ho hauria d'amanir amb detalls que poguessin interessar els germanoparlants? Hauria d'esmentar l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria-Toscana, S'Arxiduc? ¿Hauria d'esmentar el senyor Damm i el senyor Moritz, cervesers de terres germàniques fundadors d'algunes de les marques de cervesa que els catalans encara bevem ara? És evident que, si ho fes, li dirien frívol, i això encara l'impel·leix més a fer-ho. Ja posats, podria esmentar el senyor Otto Zutz, gran oftalmòleg —“diplomata a Espanya i Alemanya”— que ha acabat donant nom a una esplèndida discoteca de Barcelona i que, en vida, graduava la vista de molts barcelonins. D'alguns membres de la família del poeta Carles Riba, per exemple, segons es desprèn del que el seu nét —Pau Riba, també poeta i, a més, cantant— diu al text que acompanya el disc “Dioptria”.

Tampoc no sap si hauria de citar els més grans dels que han configurat el fil literari que ens du fins avui: Bernat Metge, JV Foix, Narcís Oller, Anselm Turmeda, Joan Brossa, Joanot Martorell, Llorenç Villalonga, Jordi de Sant Jordi, Jaume Roig, Josep Carner, Jacint Verdaguer, Isabel de Villena, Josep Maria de Sagarra, Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol, Joan Maragall, Eugeni d'Ors, Josep Pla, Joan Sales, Mercè Rodoreda... I ¿ho hauria de fer d'aquesta manera apilonada o els hauria d'esmentar per ordre cronològic? ¿O potser fóra millor no citar-ne cap?

Citar tots aquests escriptors (la majoria desconeguts pel món literari que es belluga per Frankfurt) ¿no farà que els assistents a la cerimònia d'obertura de la Fira del Llibre s'avorreixin de sentir noms que els sonen poc? ¿No farà

que mirin el rellotge i pensin: “Quin rotllo, aquest home!”? Per això, doncs, decideix que no dirà cap nom (tot i que, de fet, ja els hagi dit en el mateix procés de descriure els dubtes sobre si els ha de dir o no). A més, segons ha llegit, a la mateixa Fira del Llibre hi haurà instal·lada una exposició que parlarà d’això. Encara que —siguem sincers— ¿quantes de les persones que assisteixin a aquest acte inaugural visitaran després aquesta exposició amb un interès no merament protocol·lari?

Siguem sincers i optimistes: ben poques. Tot i que es tracti d’una Fira del Llibre, i els escriptors més desconeguts haurien de ser els que més excitessin la set de lectura de les persones interessades a descobrir meravelles literàries, i no a seguir, simplement, el tam-tam comercial del que toca en cada moment.

Però, com més hi rumia, menys clar veu com hauria de ser el discurs. Ja que molta gent té del món una idea feta a partir de la geometria actual del poder políticocultural, potser podria explicar que, a Europa —esqueixat ja el llatí en llengües vulgars—, el primer tractat de Dret va ser el català “Consolat de Mar”, pel qual es van regir les relacions marítimes al Mediterrani. Potser podria afegir que alguns dels primers tractats europeus de medicina, dietètica, filosofia, cirurgia o gastronomia eren també escrits en llengua catalana.

Però, ¿tantes dades servrien gaire de res? ¿Què han dit altres escriptors en anteriors discursos inaugurals d’aquesta mateixa Fira? L’escriptor busca aleshores alguns d’aquests discursos inicials i els llegeix. Gairebé sempre, en tots aquests discursos hi ha una gran exaltació de la cultura pròpia, i veu

clar que, sempre (en cada cas passa el mateix), a qui no pertany a la cultura exaltada tots aquests discursos li sonen distants, com la remor de l'aigua que va riu avall sense que hi parem atenció.

Són discursos a l'estil d'aquell que, durant la dictadura franquista, va fer a Nova York, a les Nacions Unides, el violoncel·lista Pau Casals. Va ser un discurs que va emocionar els catalans amb la mateixa intensitat que va deixar indiferents la resta d'habitants del planeta: "I am a Catalan. Today, a province of Spain. But what has been Catalonia?...": "Sóc català. Catalunya avui és una província d'Espanya, però ¿què ha estat Catalunya? Catalunya ha estat la nació més gran del món. Us explicaré per què. Catalunya va tenir el primer Parlament, molt abans que Anglaterra. Catalunya va tenir les primeres Nacions Unides..."

També veu que altres escriptors que han fet discursos inicials de la Fira del Llibre hi intercalen poemes. Potser ell també ho faci. Podria, per exemple, llegir aquell treballenguà que, un dia (en una fenomenal paròdia de discurs militar), va recitar el grandíssim Salvador Dalí, com si fos la poesia més excelsa del món: "Una polla xica, pica, pellarica, camatorta i becarica va tenir sis polls xics, pics, pellarics, camatorts i becarics. Si la polla no hagués sigut xica, pica, pellarica, camatorta i becarica, els sis polls no haguessin sigut xics, pics, pellarics, camatorts i becarics".

De fet, si el discurs és part d'un ritual i, com en tots els rituals, el que importa realment és la forma, el protocol, l'americana, la corbata (o l'absència de corbata), ¿importa gaire què s'hi diu exactament? ¿En una cerimònia religiosa feta en una llengua morta (una missa en llatí, per

exemple), importa gaire que part dels fidels no entenguin el text? Encara més: ¿cal dir res en concret? Els polítics són grans malabaristes, i per això els seus discursos són exemplars: plens de paraules-comodins que, amb gran mestria —per quedar com a gent responsable—, apliquen en el moment just encara que, de fet, siguin fum i prou: lletres que formen síl·labes que formen paraules per cobrir l'expedient.

En un disc, aquest músic fenomenal que és Carles Santos va gravar fa anys una peça esplèndida que consisteix en una barreja de declaració d'amor i discurs de polític. És un text on les vacuïtats i les promeses han estat substituïdes per una repetició constant de la paraula “Sargantaneta”, adobada amb adjectius exaltats. (“Sargantaneta” —“Sagrantaneta”— és el nom de la seva barca de pesca.)

¿No seria, doncs, un text ple de paraules-comodins, de “sagrantanetes”, el discurs ideal per un acte com el de la inauguració de la Fira del Llibre? Un text tan abstracte i tan buit que, sense canviar cap frase, es pogués utilitzar també per qualsevol altra mena d'acte: literari, esportiu, cinegètic o filatèlic. Que tant servís per presentar un nou llibre de poesia lírica com per inaugurar una línia ferroviària. Un discurs tan ambigu que fos tot ritme — ritme, ritme!—, però que en el fons no digués res: absolutament res.

Tot això és el que l'escriptor que sempre parla molt de pressa (i a qui un dia li proposen de fer el protocol·lari discurs inicial de la Fira del Llibre de Frankfurt) dubta si ha de dir o no. Dubta també si —si ho diu— els que l'escolten hi pararan gaire atenció. Dubta també si —si hi paren atenció— entendran gaire què vol dir.

Pensa també que, de fet, podria dir qualsevol altra cosa sense que en el fons canviés gaire res si, en tota la resta de detalls, compleix el cerimonial. Una de les particularitats més importants del qual cerimonial és, per cert, el temps. I això sí que ho té clar: quan arribi el moment d'acabar —el màxim de minuts estipulats són quinze— mirarà el rellotge [mira el rellotge] i dirà:

—Res més. Moltes gràcies. Bona tarda.